ALAN SILLITOE VA SID CHAPLINNING HAYOT VA IJOD YO‘LLARI

Dadaxonova O’g’iloy Xasanboy qizi
NamDCHTI magistranti 1-kurs talabasi
Tell. +998 94 162 98 01, E-mail: dadaxonova15@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ingliz adabiyotining 20-asr o‘rtalari va ikkinchi yarmida faoliyat yuritgan, “ishchi guruh” adabiy romanchiligining yorqin vakillari bo‘lgan Alan Sillitoe va Sid Chaplinning hayoti hamda ijodiy faoliyati chuqur tahlil etiladi. Asosiy e’tibor ularning asarlarida aks etgan sanoatlashgan jamiyatdagi ishchi sinf vakillarining ijtimoiy-ma’naviy holati, shaxsiy erkinlik uchun kurash va realistik ifoda vositalariga qaratilgan. Shuningdek, yozuvchilarning adabiy uslubi, mavzu tanlovi va ularning ingliz realizmi rivojiga qo‘shgan hissasi ilmiy asosda o‘rganiladi.*

Kalit sózlar: *Allan Sillitou, Sid Chaplin, hayot yóli, ijodiy faoliyat, Angliya adabiyoti, realizm, ishchi sinf adabiyoti, yangi avlod yozuvchilari, ijtimoiy tanqid, roman va hikoyalar.*

Annotatsion. *This article provides an in-depth analysis of the lives and creative trajectories of Alan Sillitoe and Sid Chaplin, prominent representatives of the mid-20th century English literary novels known as the “Working class” The study focuses on the depiction of the working class in an industrialized society, the struggle for personal freedom, and the use of realist narrative techniques in their works. It also examines their thematic choices, stylistic features, and their contributions to the development of English literary realism from a scholarly perspective.*

Key words: *Allan Sillitou, Sid Chaplin, life path, creative activity, English literature, realism, working-class literature, new generation writers, social criticism, novels and short stories*

Аннотация. *В данной статье проводится углублённый анализ жизненного пути и творческой деятельности Аллана Силлитоу и Сида Чаплина — выдающихся представителей английского литературного течения середины XX века, известного как «рабочий класс». Основное внимание уделяется изображению положения рабочего класса в индустриальном обществе, теме борьбы за личную свободу, а также реалистическим художественным приёмам, использованным в их произведениях. Кроме того, рассматриваются их литературный стиль, тематические предпочтения и вклад в развитие английского реализма.*

Ключевые слова: *Аллан Силлитоу, Сид Чаплин, жизненный путь, творческая деятельность, Английская литература, реализм, литература рабочего класса, писатели нового поколения, социальная критика.*

Kirish

Allan Sillitou (1928-2010) va Sid Chaplin (1916-1986) 20-asr o‘rtalaridagi Britaniya adabiyotining muhim namoyandalari bo‘lib, ular ko‘pincha "ishchi sinfi yozuvchilari" harakatining vakillari sifatida e’tirof etiladi. Ikkalasi ham Angliyaning sanoatlashgan hududlaridan kelib chiqqan va o‘z asarlarida oddiy odamlarning hayotini, ularning kundalik muammolarini, orzu va umidlarini, shuningdek, jamiyatdagi o‘zgarishlarga moslashuvini aks ettirgan. Ularning ijodi Britaniya adabiyotida yangi sahifa ochib, ilgari kam e’tibor berilgan mavzular va qahramonlarni markazga olib chiqqan. Ushbu maqolamizda biz ularning hayot yo‘llarini, ijodini, asarlarining asosiy mavzularini va Britaniya adabiyotidagi o‘rnini ko‘rib chiqamiz.

Asosiy qism

Allan Sillitou va Sid Chaplinning ijodi Ikkinchi Jahon urushidan keyingi davrga to‘g‘ri keladi. Bu davrda Britaniya jamiyatida jiddiy ijtimoiy va iqtisodiy o‘zgarishlar yuz berayotgan edi. An’anaviy sanoat tarmoqlari tanazzulga yuz tutayotgan, ishchi sinfi turmush tarzi o‘zgarayotgan edi. Adabiyotda esa yangi avlod yozuvchilari, jumladan, "g‘azablangan yoshlar" (Angry Young Men) nomi bilan tanilgan guruh paydo bo‘lgan edi. Sillitou ko‘pincha shu guruh bilan bog‘lanadi, Chaplin esa undan biroz kattaroq va o‘ziga xos yo‘nalishga ega bo‘lgan. Ikkala yozuvchi ham o‘z asarlarida ijtimoiy realizmga tayanib, ishchi sinfining haqqoniy va jonli obrazini yaratishga intilgan. Allan Sillitoe 1928-yilning 4-martida Notingem shahrining chekkasidagi qizil g‘ishtli konsullik uyida tug‘ilgan. Uning otasi odatda savodsiz ishshiz va ba’zida kon zavodida ishchi bo‘lgan. Hayotining dastlabki yillarida “Sovutsiz hayot” (Life without armour) nomli mamlakatning ichki tajovuzkorligi yo‘g‘rilgan va qashshoqlik ko‘rsatilgan avtobiografik asarini yozgan. Sillitoening ona tomonidan bobosi ham savodsiz temirchi bo‘lgan. Biroq bobosining uyida muallifning kitobga va o‘qishda bo‘lgan mehri rivojlangan. Bolalik yillarida Sillitoe asosan hafta oxirini va maktab ta’tillarini shahar chetidagi uylarida o‘tkazardi. Burtonning bolalari “Sokin sig‘im” nomli uy kolleksiyasidan yakshanbalik maktab mukofoti sifatida shisha qirrali jamadon qabul qilishardi. Sillitoe “Tog‘lar va g‘orlar” asarida: “Men hech qachon bir uyda shunchalar ko‘p kitob ko‘rmaganman” deb tan oladi. Uning buvisi Mari Anna keyinchalik uni grammatika maktabi uchun imtixon topshirishga undaydi va unga bu do‘kondan eski kitob beradi.

Sillitoe maktabni 14 yoshida tark etdi va Nottingemdagi ko‘plab zavodlarda stanok operatori shuningdek, shahardagi mashhur Raley velosiped zavodida ham ishladi. 1945-yilda samalyot ishlab chiqarish ministrligida havo yo‘l harakati nazoratchi yordamchisi bo‘ldi. Keyin u Qirollik Havo Kuchiga xizmatga kirdi va u yerda radio operator bo‘lib ishladi. U Malayaga jo‘natilganda hamkasb operator unda tuganmas taassurot qoldirgan Robert Tresselning “The ragged trousered philanthropist” nomli

asarning nusxasini unga berdi. U 1964-yilda “birinchi marta bu kitobni o‘qiganimda bu kitob menda qanchalik bebaho taassurot qoldirganini tasvirlash oson emas. Bu haqiqatda buyuk asar, chunki u shu paytgacha mening hayolimdan ketmagan.” - deb ta’kidlagan. Sillitoe tuberkulyoz kasalligi bilan hastalanib Qirollik Havo Kuchi kasalxonasida bir yildan oshiq vaqtini o‘tkazdi va u yerda u ishtiyoq bilan o‘qishni va yozishni boshladi. Kasalxonadan chiqqandan keyin u Qirollik Havo Kuchi jismoniy talablarini bajarishni to‘xtatganidan so‘ng 21 yoshida nafaqaga chiqdi. 19 yoshida Nottingemga qaytib amerikalik shoira Ruth Fainlight ni kitob do‘konida uchratadi. Ular sevishib qoladi va 1952-yilda G‘arbiy Yevropa; Fransiya, Italiya va Ispaniyaga keyingi 6 yil davomida Sillitoening nafaqasiga kun ko‘rib suzib ketishadi. Bu davr mobaynida Sillitoe ko‘plab qisqa hikoyalar, she’rlar va katta romanlar yozadi, lekin bularning hech biri dastlab nashriyot topishda muvaffaqqiyatga erishmaydi. Majorkada juftlik shoir va yozuvchi Robert Graves bilan do‘stlashadi. Graves tomonidan ilhomlanib Sillitoe asosiy qismi 1956-yilning kuzini tasvirlagan “Shanba tuni va yakshanba tongi “nomli romanini apelsin daraxti ostida o‘tirgan holda yozadi. Birt nechta kompaniyakar tomonidan rad etilib, roman vanihoyat W.H.Allen tomonidan qabul qilinib 1958-yil 14-oktabrda nashr qilindi. U birdaniga tanqidiy va iqtisodiy muvaffaqqiyatga erishdi, “Observer” tomonidan yilning eng zo‘r romani sifatida ovoz berildi va 1959-yil aprelda 1958-yilning Eng Zo‘r Birinchi Romani uchun Mualliflar Klubi Mukofoti bilan taqdirlandi. Roman muvaffaqqiyatli sahnada va ekranda badiiylashtirildi (senariyni Sillitoe o‘zi yozdi), shundan buyon “Shanba tuni va yakshanba tongi” hamon nashrdan to‘xtagani yo‘q[1]."

Sid Chaplin 1916-yil 31-avgustda Angliyaning Durham grafligidagi Shildon shahrida, konchi oilasida tug‘ilgan. Uning bolaligi Shimoliy-Sharqiy Angliyaning konchilik jamoalarida o‘tgan. 14 yoshida maktabni tugatib, 1941-1953-yillarda Ferryhillda otasi kabi konchi bo‘lib ishlay boshlagan. Uning konchilikdagi tajribasi keyinchalik uning ijodida markaziy o‘rin tutgan. Chaplin konlarda ishlash bilan birga, o‘z-o‘zini o‘qitish bilan shug‘ullangan va mahalliy kutubxonada ko‘p vaqt o‘tkazgan. U D.H. Lourens va boshqa yozuvchilarning asarlarini o‘qib, adabiyotga qiziqishini oshirgan. 1946-yilda “The leading lab” nomli qisqa hikoyalar to’plami uchun Atlantik mukofotini yutib olgan. Yana qo’shimcha konchi sifatidagi ish faoliyatidan so’ng Chaplin Milliy Ko’mir Shaxtasi nomli jurnal uchun to’liq stavkada yoza boshlagan1. Keyinchalik esa The Guardian jurnali uchun ijtimoiy kuzatuv esseylari va teatr pyesalarini va 1963-yildan o’zining Northern Accent nomli maqolasini yozgan. Chaplinning adabiy kariyerasi “Jahldor yoshlar” oqimi asosida ilhomlandi va 1950-

[1] Stanley S. Atherton. Alan Sillitou: A Critical Assessment. -London United Kingdom: W. H. Allen, 1979. -P. 3.

1960- yillarning oxirida Allan Sillitou, Stan Barstow kabi yozuvchilar qatorida oddiy xalqning ijtimoiy realizm hayotini yorituvchi uslub bo'yicha rivojlandi.

Ikkinchi jahon urushi yillari Chaplin hayotida muhim burilish yasaydi. U sog'lig'i sababli frontga yuborilmagan bo'lsa-da, urush davridagi sanoat safarbarligi sharoitida ishlab chiqarishda faol qatnashadi[2]. Urush yillari ishchi sinf zimmasiga tushgan yuk, mas'uliyat va ijtimoiy bosim Chaplin ongida jamiyatdagi adolatsizlik va tengsizlik masalalarini yanada keskinlashtiradi. Bu holat uning keyingi ijodida tez-tez uchraydigan ijtimoiy tanqid ruhining manbalaridan biridir. Urushdan keyingi davrda Chaplin Nyukasl-apon-Tayn va uning atrofidagi sanoat hududlari bilan chambarchas aloqada bo'ladi. Bu shahar XX asr o'rtalarida ishchi sinf madaniyatining muhim markazlaridan biri bo'lib, konchilar, zavod ishchilari va port xodimlari hayoti adabiy va madaniy muhokamalarda keng aks etgan[3]. Chaplin ana shu muhitda yashab, ishchi sinfning urushdan keyingi umidlari, umidsizliklari va ijtimoiy moslashuvdagi muammolarini chuqur kuzatadi. Nyukasl Universiteti maxsus kollektsiyalari (Newcastle University Special Collections) tomonidan saqlanayotgan Sid Chaplin arxiv materiallari yozuvchining ijtimoiy faolligini ham yaqqol ko'rsatadi. Uning kundaliklari, xatlari va qo'lyozmalarida ishchi sinf vakillari bilan olib borgan suhbatlari, ularning nutqini qayd etish va kundalik hayotiy voqealarni yozib borish odati yaqqol namoyon bo'ladi. Bu hujjatlar Chaplinning o'z ijodiga qanday tayyorgarlik bilan yondashganini, badiiy matn ortida katta kuzatuv va tahlil jarayoni yotganini ko'rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Allan Sillitoe va Sid Chaplin ijodi XX asr o'rtalaridagi Britaniya adabiyotida ishchi sinfi hayotining badiiy ifodasini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Har ikki yozuvchining hayot yo'li bevosita ishchi muhit, sanoatlashgan hudud va oddiy xalqning kundalik turmushi bilan bog'liq bo'lganligi ularning ijodiy qarashlari shakllanishida muhim omil bo'ldi. Sillitoening Nottingemdagi sanoat muhitida ulg'ayishi va zavoddagi mehnat tajribasi, Chaplinning esa Durham ko'mir konlaridagi faoliyati ularning asarlarida ishchi inson obrazining hayotiy va ishonarli tasvirlanishiga zamin yaratdi. Sillitoe va Chaplin ijodining muhim jihatlaridan biri shundaki, ular ishchi sinfi vakillarini faqat ijtimoiy muammolarning qurboni sifatida emas, balki o'z qarashlari, orzu-umidlari, ichki ziddiyatlari va hayotiy tanlovlariga ega bo'lgan mustaqil shaxslar sifatida tasvirladilar. Ayniqsa, Sillitoening Saturday Night and Sunday Morning hamda Chaplinning The Day of the Sardine kabi asarlarida ishchi yoshlarning jamiyatdagi o'rni, ijtimoiy tengsizlik, mehnat muhiti,

[2] https://literature.britishcounsil.org/writer/sid-chaplin - murojaat qilingan sana 03.04.2026.
[3] Beynon H & Hudson R. The shadow of the mine: Coal and the End of Industrial Britain. -Oxford: Oxford University Press, 2021. - P. 50.

shaxsiy erkinlik va jamiyat bilan munosabat kabi masalalar o‘z aksini topadi. Shuningdek, ikki adib ijodida ijtimoiy realizm tamoyillari, kundalik hayot tafsilotlari, jonli dialoglar va ishchi qatlamga xos nutqiy birliklardan foydalanish muhim o‘rin egallaydi. Shu jihatdan ularning asarlari nafaqat badiiy, balki ijtimoiy-madaniy ahamiyatga ham ega bo‘lib, XX asr o‘rtalaridagi Britaniya ishchi sinfining hayoti va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim adabiy manbalardan biri hisoblanadi. Umuman olganda, Allan Sillitoe va Sid Chaplinning ijodi Britaniya adabiyotida ishchi sinfi mavzusining rivojlanishiga sezilarli hissa qo‘shdi. Ularning asarlarida sanoat jamiyatidagi ijtimoiy o‘zgarishlar, inson va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlar hamda oddiy insonning o‘zligini anglash jarayoni turli badiiy vositalar orqali yoritilgan. Shu sababli Sillitoe va Chaplin merosini qiyosiy o‘rganish XX asr Britaniya adabiyotida ishchi romanining shakllanishi, rivojlanishi va badiiy xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Atherton, Stanley S. Alan Sillitoe: A Critical Assessment. -London: W. H. Allen, 1979. -215 p.
2. Chaplin, Sid. The Day of the Sardine. London: Phoenix House, 1961.
3. Chaplin, Sid. The Watchers and the Watched. London: Phoenix House,1962.-320 p
4. Sillitoe, Alan. Saturday Night and Sunday Morning. London: W. H. Allen, 1958. -213 p.
5. Sillitoe, Alan. The Loneliness of the Long-Distance Runner. London: W. H. Allen,1959. -174 p.
6. Salman, Malek M. Post-war British Working-class Fiction with Special References to the Novels of John Braine, Alan Sillitoe, Stan Barstow, David Storey and Barry Hines. PhD diss., University of Leeds, 1990.
7. Bağlama, Sercan Hamza. “Literalisation of Class Antagonism: The Dichotomy of Them and Us in Alan Sillitoe’s Fiction.” Postgraduate English: A Journal and Forum for Postgraduates in English. -Vol. 35. -Durham, 2017. -P. 1-24.
8. Newcastle University Special Collections and Archives. Sid Chaplin Archive. Newcastle University Library, Special Collections and Archives. Elektron manba.